

⁵ *Παρισίων απόκρυφα*. Μυθιστορία Ευγενείου Σύη (Eugène Sue), μεταφρασθείσα εκ του γαλλικού υπό Ι. Ισιδωρίδου Σκυλίση, Σμύρνη. Εκ του Τυπογραφείου των Παρισιανών Αποκρύφων, 1845.

⁶ Για μια ανθολογία προλόγων ελληνικών μυθιστορημάτων, βλ. Π. Δ. Μαστροδημήτρη, *Πρόλογοι νεοελληνικών μυθιστορημάτων (1830-1930)* (3η έκδ.), 1992. Ένα τμήμα αυτού του βιβλίου περιλαμβάνει προλόγους λαϊκών μυθιστορημάτων, σελ. 177-185.

⁷ Μια ελληνική μετάφραση κυκλοφόρησε στην Κωνσταντινούπολη στις εκδόσεις Μαργαρίτη και Σία, το 1889.

⁸ *Οι Άθλιοι των Αθηνών*, 1894.

⁹ «ερεθίζουν εις έρευναν ως έχει το ανθρώπινον [...] της δε των φιλοκάλων περιεργίας το περικείμενον αυτοίς προσωπείον αφαιρουμένης, το τελευταίον η βία τό γε δοκούν νικήσασα, ανακαλύπτει τους ένδον αποκειμένους θησαυρούς». (*Φιλοθέου πάρεργα*, έκδ. J. Bouchard, σελ. 76).

¹⁰ Ο Μαυροκορδάτος αναφέρεται σ' αυτό το μέρος της πόλης με μια περίφραση: «το αντιπέραν της πόλεως».

¹¹ Σύμφωνα με τις «κλασικές» αισθητικές αντιλήψεις του Μαυροκορδάτου περιγράφονται μόνο τα όμορφα μέρη, όπως ο κήπος του Ιακώβου, του οποίου διαβάζουμε μια λεπτομερή περιγραφή («έκφρασι») στις παραγράφους 22-24 του βιβλίου.

¹² *Έρωτος αποτελέσματα*, έκδ. Μ. Vittì, σελ. 51.

¹³ «Έν έτει 1838, ανήρ αθλητικού αναστήματος εις την παλαιάν Χώραν, λαβύρινθον σκοτεινών, στενών και σκολιών οδών κτλ.»

¹⁴ Paris vu à vol d'oiseau, *Οι Άθλιοι*, Βιβλίο Γ', κεφ. Β'.

¹⁵ Paris vu à vol de hibou, *Οι Άθλιοι*, Βιβλίο Δ', κεφ. ΙΓ'.

¹⁶ Τέτοιοι χάρτες βρίσκονται στο βιβλίο του Κώστα Μ. Σταματόπουλου, *Βήματα στα Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως*, 2^η 1992.

¹⁷ Αυτό αποτελεί μια σημαντική διαφορά με τις αντιλήψεις του Ράμφου, που υπογραμμίζει πολλές φορές στο *Χαλέτ Εφέντη* πως η Οθωμανική δικαιοσύνη είναι διεφθαρμένη.

¹⁸ Μέρος δεύτερον, τόμος πρώτος, σελ. 59. Ο Σουλτάνος παρουσιάζεται ο ίδιος σαν μια εικόνα του καλού μονάρχη: «Εγώ ειμί ο πατήρ και προστάτης των χηρών και των ορφανών του κράτους μου.»

¹⁹ Έτσι ο Αλέξανδρος Φαβίνης στον *Πολυπαθή*, ο Αλέξανδρος στην *Ορφανή της Χίου* και ο Θάνος Βλέκας στο μυθιστόρημα του Καλλιγά φυλακίζονται ένα διάστημα κατά τη διάρκεια των περιπετειών τους.

²⁰ Στο τέλος του βιβλίου θα απαχονιστεί ... σαν τον Ιούδα.

²¹ Εκτός από το κείμενο της διαθήκης του Τοννέρα, όπου ο Σαμαρτζίδης εκφράζει φιλελεύθερες και σοσιαλιστικές πεποιθήσεις, τα πολιτικά και τα κοινωνικά ζητήματα λείπουν από το βιβλίο. Για το θέμα της εγκληματικότητας που τον ενδιαφέρει, ο Σαμαρτζίδης έχει μια ηθικο-θρησκευτική προσέγγιση.

